

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ENGELLİLİK VE ETİK

İzmir Üniversiteleri Platformu
Engelsiz Üniversite Kurulu
İZMİR - 2017

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ENGELLİLİK VE ETİK

Yayın No

09.0000.0000.000/BY.017.023.881

ISBN

978-975-441-481-3

1. Baskı

Yazarlar

Prof. Dr.Hatice Şahin- Ege Üniversitesi
Aylin Çepiş - Dokuz Eylül Üniversitesi
Gizem Yılmaz - İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Yrd. Doç. Dr. Zümrüt Gedik - İzmir katip Çelebi Üniversitesi
Klinik Psikolog Merve Yavuz - İzmir Ekonomi Üniversitesi
Öğr. Gör. Ezgi Oral - İzmir Ekonomi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serpil Kahraman - Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Huriye Toker - Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Banu Özveri Koyuncu - Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Esin Alpöz - Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Banu Özveri Koyuncu
Doç. Dr. Esin Alpöz

İsteme Adresi

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü
Engelsiz Dokuz Eylül Üniversitesi Koordinatörlüğü
Cumhuriyet Bulvarı No:144 Alsancak-İzmir
Telefon: 0 232 412 16 61 • Fax : 0 232 464 81 61
e-mail : engelsizdokuzeylul@deu.edu.tr

Basım Yeri

Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası

Basım Tarihi

24.02.2017

Basım Adedi

15

Basım Yeri Adresi

Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
DEÜ Tınaztepe Kampüsü 35390 Buca - İzmir
Tel : 0(232) 301 93 00 - Fax : 0(232) 301 93 13

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı yazarların izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

© Tüm Hakları Saklıdır.

Prof. Dr. Hatice Sahin: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra Menemen 1 Nolu sağlık ocağında ve İzmir Atatürk Devlet Hastanesi'nde pratisyen hekim olarak çalışmıştır. Halk Sağlığı Uzmanlığını 1999 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'ndan almıştır. Uzman olduktan sonra Ege Üniversitesi İlaç Araştırma Uygulama ve Geliştirme Merkezi'nde Farmakoepidemioloji Birimini kuran ve Farmakovijilans (ilaç yan etkilerinin izlenmesi) çalışmalarını başlatan Prof. Dr. Şahin, 2000 yılından bu yana Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2002 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi eğitim programının içine “engelliliğin sosyal yönü” ile ilgili bir ders yerleştirmiştir. 2008- 2016 yılları arasında Ege Üniversitesi'nde kurduğu Engelli Öğrenci Birimi (Engelsiz Ege) koordinatörlüğünü yürütmüştür.

Eğitim programı geliştirme, mezuniyet sonrası eğitim, sürekli eğitim ve sürekli mesleki gelişim, özel çalışma modülleri, epidemiyoloji, istatistik ve engellilik çalışma alanlarıdır. Engelsiz İzmir Üniversite kurulunda yer almış ve İzmir Kent Konseyi Engelliler Meclisi Yürütme Kurulu üyeliği yapmıştır. Uzmanlık derneklerinde araştırma planlaması ve istatistik eğitimleri vermektedir. 2010 yılında Tıp Eğitimi Temel alanından, 2012 yılında ise Halk Sağlığı Temel alanından iki Doçentlik ünvanına sahiptir.

Doc.Dr. Hurive Toker: 1995 yılında Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun olmuş, ardından 2001 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda yüksek lisansının ilkinin tamamlamıştır. 1996 ve 2007 yılları arasında Almanya, Belçika ve Norveç'te yaşamıştır. İkinci yüksek lisansını Oslo Üniversitesi Medya Bölümü'nde alanında ilk olan Türk ve Norveç medyasında kadının temsili çalışması ile 2004 yılında tamamlamıştır. 2006-2011 yılları arasında DEU SBE Avrupa Çalışmaları Anabilim Dalı'nda Türk medyasında AB tartışmalarını incelediği tezi ile gerçekleştirmiştir. Huriye Toker 2007 yılında Öğretim Görevlisi olarak başladığı Yaşar Üniversitesindeki kariyerine, 2012 yılında İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü'nde atandığı Yardımcı Doçent ve 2014 yılında Doçent ünvanı ile devam etmektedir. Pek çok ulusal ve uluslararası projede koordinatör, katılımcı ve uzman olarak yer almıştır. Akademik ilgi alanları kurumsal sosyal sorumluluk, Avrupa Birliği ve medya, cinsiyet ve engelli çalışmaları, seçimler ve politikadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Doc.Dr. Banu Özveri Kovuncu : Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nden 1994 yılında mezun olmuş ve Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Ağız, Dış ve Çene Cerrahisi Ana Bilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak 1995 yılında çalışmaya başlamıştır Aynı Anabilim Dalı'nda “Apikal rezeksiyonlarda Yönlendirilmiş Doku Rejenerasyon (YDR) yöntemine göre kollagen membran ile demineralize kemik matriksinin iyileşmeye etkileri ve değişik kanal patlarının kullanımı” konulu tezini 2000 yılında tamamlamıştır. 2012 yılından bu yana Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi, Ağız Dış ve Çene Cerrahisi Ana Bilim Dalı'nda Doçent olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Doc. Dr. Esin Alpöz: 1994 yılında Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nden mezun olmuştur. 2004 yılında Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Oral Diagnoz ve Radyoloji Ana Bilim Dalı'nda doktora tezini tamamlamıştır. 2011 yılından bu yana Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Ağız Dış ve Çene Radyolojisi Ana Bilim Dalı'nda Doçent olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.

Yrd. Doc. Dr. Zümrüt Gedik : İKÇÜ Psikoloji Bölümü öğretim üyesi ve İKÇÜ Engelsiz Üniversite Koordinatörüdür. Doktora tez çalışmasında engelliliğe yol açabilen multipl skleroz hastalığını incelemiştir. Gedik, engellilik konusundaki akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Yrd. Doc. Dr. Serpil Kahraman: 2007 yılından bu yana Yaşar Üniversitesi, Ekonomi Bölümü'nde görev yapmaktadır. 1999 İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun olan Dr. Kahraman, aynı üniversiteden iktisat tarihi yüksek lisans ve iktisat doktora derecelerini almıştır. Ayrıca Genel Sigorta A.S. Genel Md. De finansal analist, Ereks İhracat İthalat ve Ticaret A.S. ihracat sorumlusu, Koçbank Genel Md. Ve Koç Yatırım Gn.Md. Alternatif Dağıtım Kanallarında yetkili pozisyonlarında görev almıştır. Güncel ekonomi, finans ve para piyasalarına ilişkin birçok gazete yazısı yayınlanan Dr. Kahraman'ın çalışma alanları arasında para teorisi ve politikası, politik iktisat ve Osmanlı İktisat Tarihi bulunmaktadır. 2015-2016 San Diego State Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde misafir öğretim üyesi ve ayrıca Illinois Üniversitesi Urbana-Champaign Ekonomi Bölümü ve Küresel Çalışmalar Merkezi'nde ise doktora sonrası araştırmacı olarak bulunmuştur. Dr. Kahraman hali hazırda Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcılığı görevini yürütmektedir.

Klinik Psikolog Merve Yavuz: İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamlamış ve ardından Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde lisans eğitimini almıştır. Lisans eğitimi süresince Dr. Yankı Yazgan'ın özel polikliniğinde gelişimsel bozukluklar üzerine çalışma ve gözlemlerini yapan Klinik Psikolog Yavuz, lisans eğitiminde gösterdiği akademik başarı nedeniyle Vehbi Koç onur ödülüne layık görülmüştür. Lisans eğitimi sonrası çeşitli hastanelerde tecrübelerini arttırdıktan sonra İngiltere'de Queen Mary, University of London'da yüksek lisans eğitimi alarak Uzman Klinik Psikolog ünvanını almıştır. Yüksek lisans süresince Londra'da ergen ve yetişkinler ile klinik tecrübesini arttırmıştır. Yüksek Lisans tezi olarak intihar meyilli ergenler üzerine çalışmalarını sürdürmüştür. Şu anda İzmir Ekonomi Üniversitesi Psikolojik Gelişim ve Danışma Merkezi'nde Klinik Psikolog ve Engelsiz İEU Birimi Koordinatörü olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Gizem YILMAZ: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından 2 sene özel eğitim kurumlarında engelli öğrenciler ile çalışmalar yürütmüştür. 2010 yılından itibaren İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde psikolog ve Engelsiz İYTE birim temsilcisi olarak görev yapmaktadır.

Aylin CEPİS: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema TV Yazarlığı mezunudur. 2009 senesinden itibaren Dokuz Eylül Üniversitesi Engelsiz DEÜ Koordinatörlüğü Engelli Öğrenciler Birimi Sorumlusu olarak görev yapmaktadır. İzmir Kent Konseyi Engelliler Meclisi üyesidir ve Engelsiz İzmir Kongresi çalışmalarında yer almaktadır.

Öğr. Gör. Ezgi ORAL : İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamlamıştır. Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda lisans eğitimi almıştır. İstanbul'da üç yıl boyunca farklı gelişen çocuklara bireysel ve grup eğitimi veren Oral, ardından İstanbul Kavram Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programında öğretim görevlisi ve program başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Engelsiz Üniversiteler Platformunda görev alan Ezgi Oral, farklı gelişen (özel öğrenme güçlüğü, yaygın gelişimsel bozukluğu ve zihin engeli olan) bireyler üzerinde yürüttüğü çalışmalarına devam etmektedir. Halen Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü'nde yüksek lisans tez çalışmasına devam etmektedir. Aynı zamanda İzmir Ekonomi Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programında Öğretim Görevlisi ve Engelsiz İEU Birimi'nde Koordinatör Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

ÖNSÖZ

Engelli bireylerin bağımsız yaşama kapasitelerinin artırılmasında yükseköğretimde eğitim haklarından en üst düzeyde yararlanmaları esastır. Bu amaçla üniversitelerde oluşturulan engelli öğrenci birimleri de önemli görevlere sahiptir. İzmir’de bulunan üniversitelerin birbirleri ile dayanışması ve deneyimlerini birbirine aktarması elinizdeki bu etik rehberin oluşturulmasını sağlamıştır.

Yazarların çalışma ortamlarında ve engellilik temalı toplantılarda etik bakımdan sorun olacak konuları gözlemlenmeleri bu konuda bir anlayış geliştirme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kitabın içeriği engellilikle ilgili her alanda kullanılabilir niteliktedir. İçeriğin bu genel özelliği ve bazı esasları ortaya koyması nedeniyle “engellilikte etik rehber” adının verilmesine neden olmuştur. Engellilikte etik rehberin kullanımı, hangi ortamda olursa olsun engellilik alanında çalışan bireylere engelliliği daha iyi anlama, dil-anlayış birlikteliği geliştirme ve toplumsal farkındalığın artmasına olanak sağlayacaktır.

Engellilikte etik rehberin ilk bölümünde engellilik ve etik ile ilgili temel kavramları bulacaksınız. İkinci bölümünde sıklıkla karşılaşılan konulardaki etik sorunlar temelli konular ele alınmış ve sonrasında da bu konu başlığı ile ilgili etik kodlar sıralanmıştır. Dil Kullanımı ve Etik, Engelliliğin Saptanması ve Etik, eğitim ve sağlık Haklarından Yararlanma ve Etik, Engellilik Araştırmaları ve Etik, Ekonomik Konular ve Etik, Medya ve Etik, Toplumsal Yaşama Katılma ve Etik ikinci bölümde örneklerle ele alınan başlıklardır.

Üçüncü bölümde ise etik kodlar bir bütün halinde okuyucuya sunulmuştur. Kitabın hazırlanması sırasında 38 etik kod belirlenmiştir. Bu rehberin kullanımı ile zaman içerisinde etik kodlarda güncelleme yapmak mümkün olacaktır.

Engellilikte etik rehberin ortaya çıkmasında yaklaşık iki yıl emek veren tüm yazarlara teşekkür ediyorum. Bu rehberden yararlanan okurlardan da deneyimlerini ve önerilerini bizlere aktararak rehberin güncellenmesine katkı sunmaya davet ediyorum.

Farklılıklarımızın bir zenginlik olarak ele alındığı ve engellilikte etik sorunların en aza indirilebildiği bir dünya dileğiyle.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Hatice Şahin

İzmir, 2017

İÇİNDEKİLER

İÇERİK	SAYFA
Bölüm 1	
Tanımlar	7
Bölüm 2	
Etik ile ilgili konular	
1. Dil Kullanımı ve Etik	10
2. Engelliliğin Saptanması ve Etik	14
3. Haklardan Yararlanma ve Etik	
3.1. Eğitim Hakkı ve Etik	18
3.2. Sağlık Hakkı ve Etik	23
4. Engellilik Araştırmaları ve Etik	25
5. Ekonomik Konular ve Etik	28
6. Medya ve Etik	30
7. Toplumsal Yaşama Katılma ve Etik	34
Bölüm 3	
Engellilikte Etik Kodlar	38

BÖLÜM 1

Tanımlar

Prof. Dr. Hatice Şahin (Ege Üniversitesi)

Engellilik, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun 2015 yılı raporunda "Kırılgan Nüfus Grupları" olarak belirtilirken, "kişilerin yetkinliklerini ve seçeneklerini tüketen olasılıklar" şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bugün dünya nüfusunun kabaca %15'ini oluşturan 1 milyar kişiyi, Türkiye nüfusunun ise %12'sini ifade eden 8.5 milyon bireyin pek çok farklı engel grubuna ayırdığı bir toplumsal grubu ifade etmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2016; TÜİK, 2010). Engellilik konusu gerek dünyada gerekse ülkemizde son yüzyılda yaşanan insan odaklı politik gelişmeler ve bütüncül bakış açıları ile birlikte yeni bir evreye girmiş ve sosyal politikanın görmezden gelmek yerine merkeze aldığı bir toplumsal konu olmuştur.

Yirmi birinci yüzyılın üstünü çizmekten yorulup altını çizdiği engellik konusunda pek çok kavram, tanım ve bakış açısı mevcuttur. Rehberin bu bölümünü okuduğunuzda engellilik kavramını daha iyi anlayacak ve toplum içinde engelliliği ilgilendiren etik durumlar hakkında bilgi sahibi olacaksınız. Bu hedefe ulaşmada öncelikle engellilik ve etik kavramlarının açıklanması yerinde olacaktır.

a) Engellilik

Engellilik kavramının temelinde toplum içindeki diğer bireylere göre "farklı" olma durumu yatmaktadır. Bireylerin yetilerini kullanamaması, organını kaybetmesi veya organının yeteri kadar fonksiyon görememesi gibi tıbbi bir neden bireyin toplum içinde var olabilmesi için gerekli ihtiyaçlarını farklılaştırır. Aslında bireyin farklılığı; görüntüsünden değil ihtiyaçlarının diğer bireylere göre değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. "Engellilik" kavramından ancak bireyin ihtiyaçları karşılanmadığında bahsedilir. Kısacası engellilik; ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle sosyal yaşam içinde bireyin yer almasında ve üretken olmasında karşılaştığı dezavantajlardır. Engellilik durumu sağlık sorunları olan bireyin değil, o bireyi sosyal yaşama entegre edemeyen toplumun sorunudur. Yani engellilik kavramı tıbbi değil sosyal bir kavramdır. Bacağını kaybettiği için merdiven çıkamayan birey eğer asansör varsa söz konusu yere (işyerine, sinemaya vb.) ulaşabilir ve bu sağlık sorunu kişinin yaşam içinde

var olmasını engellemez. İşitme kaybı olan birey işyerinde-okulda işitme sorununa uygun bir iş uyarlaması ile işini kaybetmez, yaşamını idame etmek için para kazanır. Böbrek sorunu olan bireyin çalışma hayatında veya sosyal mekânlarda tuzsuz yemek bulabilmesi bireyi sürekli evde olma durumundan kurtarabilir. Toplum içinde asansör, rampa, engelli tuvaleti, işe uygunluk, yeme-içme düzenlemeleri gibi uyarlamaların olmaması durumunda birey sağlık sorunu nedeniyle yaşama katılımında “engellenmiş” olur. Ancak bu durumda “engelli bireyden” bahsetmek mümkün olabilir.

b) Etik

Etik; insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ayrımları ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe disiplindir. Etik yaşam içinde bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması; neyin yapılacağı ya da yapılamayacağı; neyin isteneceği ya da istenmeyeceğinin; neye sahip olunacağı ya da olunmayacağı bilinmesidir. Görüldüğü gibi etik kavramı da engellilik kavramı gibi sosyal bir kavramdır.

Engellilik ve etik kavramlarının sosyal doğası veya her iki kavramda temel odağın bireyin davranışları üzerinden toplumsal yaşamı düzenlemek olduğu gerçeği dikkate alındığında ortaya “engelli etiği” denen üçüncü bir kavram çıkmaktadır.

c) Engelli etiği

Engelli etiği etikle ilgili başlıkların engelli bireyleri ilgilendiren durumlara uyarlanmasını ve çok disiplinli çalışmayı gerektiren bir alandır. Tıp, sosyal bilimler, etik, hukuk gibi pek çok alanı bir araya getiren engelli etiği kavramı, sosyal yaşamda engellilikten kaynaklanan dezavantajlı durumların toplumsal normlara uyumlu biçimde yorumlanarak “farklılıklarla birlikte yaşama” anlayışını geliştirmeyi amaçlar. Tanımından da anlaşılacağı üzere kavram engelliliğin söz konusu olduğu her alan için geçerlidir.

Bu rehberde engelli etiğini ilgilendiren konular genel anlamda ele alınmış olsa da, yükseköğretimde engelli öğrencilerin sıklıkla karşılaştığı sorunlar temel alınmıştır. Engelliliği ve ilgili etik durumları örneklerle aktararak üniversite yaşamına başlayan engelli öğrencilerde kendileri ve hakları konusunda farkındalık yaratmak amaçlanmaktadır.

ETİK KODLAR

1. Engellilik kavramı bireyin ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle sosyal yaşam içinde yer almasında ve üretken bir birey olmasında karşılaştığı dezavantajları ifade eden bir olgudur. Bu nedenle Engellilik kavramı sosyal yönü ile ele alınmalı ve tüm resmi metinlerde bu kavram kullanılmalıdır.
2. Kurumlar engellilik politikasını belirlemeli ve tüm alanlarda bu politikaya uygunluk denetlenmelidir.

BÖLÜM 2

Etik ile İlgili Konular

1. Dil Kullanımı ve Etik

Aylin Çepiş (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Gizem Yılmaz (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)

Engellilik konusu toplumsal yaşamın en temel yapısı olan dil ile adeta her gün yeniden tanımlanır.

Bu bölümde öncelikle dil nedir sorusunu cevaplamalıyız:

***Dil**, insanların duygu, düşünce ve gözlemlerini anlatmak için kullandıkları sözlü ve yazılı bir araçtır. Sözcük, anlam taşıyan en küçük **dil** birimidir. Sözcük olmadan cümle olmaz, cümle olmadan paragraf olmaz. O halde diyebiliriz ki, sözcük olmadan **dil** olmaz.” Dilin diğer bir tanımı şu şekildedir: “İnsanların aralarında anlaşmaya, kendilerini ifade etmelerine araç olan dil, bir dilbilgisi sistemi içinde örgütlenmiş, düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan ses, işaret ya da hareketlerin bütünüdür. İnsan anlatım ve bildirişim için ya hareket eder (jest), ya da ses çıkarır (konuşma) ya da belirli işaretler çizer (yazı). Konuşma dili, yazı dili ve hareket dili insan dilinin üç ayrı görüntüsüdür”. Bu bölümde engellilikle ilgili konular söz konusu olduğunda dilin kullanımında etik kurallara uyulmasının önemine değinilecektir.*

Dilin yanlış veya kötü kullanımı sadece sosyal çözülmenin değil, aynı zamanda ahlaka aykırılığın en büyük kaynağı olarak görülür. Yaklaşık 2500 yıl önce Konfüçyüs, dilin uygun kullanımını beynin uygun alışkanlığına ve bu ikisini de temel ahlaksal ve sosyal düzenin tutulmasına bağlar. Dolayısıyla, dilsel biçim sosyal biçimin belirleyicisidir.

İnsan ilişkisi ve iletişimi dile indirildiğinde, kaçınılmaz olarak insan çatışmalarının kaynağı dilin kullanımında aranır, çünkü insanlar gerçekte ne demek istediklerini söylemeyebilir veya söylediklerini yapmayabilirler. Öte yandan dilin uygun olmayan ve kötü kullanımı ancak çok özel durumlarda çatışma kaynağı olabilir. Örneğin küfretme veya hakaret etme çatışmanın nedeni olabilir.

Aslında çatışmanın kaynağı dil değil, insanların birbiriyle olan ilişkilerindeki amaçlar, istekler, duygular, beklentiler vb. üzerindeki uyumsuzluk, aykırılık, farklılık ve örtüşmemedir. Çatışmada aslında uygun olmayan şey dil değildir; aksine çatışmaya uygun olan şey dil ve iletişim tarzıdır. Uygun olmayan dil, etik veya ahlak konusunu su yüzüne çıkartan veya amaca fonksiyonel olmayan dildir.

Maalesef birçok küfür ve hakarete engelli bireyleri yaralayıcı kullanımlar görülmektedir. Örn: “Gerizekalı mısın?”, “ Şizofren manyak!”, kornaya basıp duran ve öndeki araç veya yayalara canhıraş bağırarak şoförlerimizin pek sevdiği “Sağır mısın...?”, anlattığı şeyi beklediği hızda kavrayamamış kişilere, özellikle de çocuklara kızan kişilerin “mongol bu ya!” ifadeleri gibi.

Dili kullanarak özel dünyamızı toplumsal alana aktarırız. İçinde bulunduğumuz sosyal dünya birbirimizle konuşma yoluyla şekillenir. Günlük yaşamda kullandığımız dil bilinçdışımızı yansıtır, dolayısıyla kullandığımız dili yeniden biçimlendirerek bilinç düzeyimizi geliştirebilir ve sosyal yaşantımızın etik ilkelere uygun hale gelmesini sağlayabiliriz. Kurduğumuz cümleler bizim yaşama bakış açımızı özetler niteliktedir. Bu nedenle dilin kullanımı zihni yansıtır ve davranışlarımız ile yaşamda görünür kılınır. Dilin etik kullanımı anlamında, kullandığımız kelimelere ve kelimelere yüklediğimiz anlamlara dikkat etmemiz bizim sorumluluğumuzdur. Doğru ifadeleri kullanmaya özen göstererek kurduğumuz iletişim, bir zaman sonra gerçekliğimiz haline gelerek içinde yaşadığımız ve sorumlu olduğumuz toplumu iyileştirici nitelik kazanacaktır.

Engelli bireylerle etik kurallara uygun biçimde iletişim kurma konusunda genel ipuçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Öncelikle kişinin engelini değil, kendisini görün. Kişilerin sıfatlarına değil, kendilerine odaklanın.
- Engelli bir kişiyle ilk defa iletişim kuracaksanız, mümkün olan en yüksek fiziksel ve zihinsel beceri varsayımı ile hareket edin. Gerekli oldukça engeli doğrultusunda uyarlamalar yapabilirsiniz.
- Engelli bir kişiyle tanıştığınızda, herhangi bir insanla tanıştığınızda nasıl davranıyorsanız öyle davranın. Yetişkin veya genç fark etmeksizin, birey olarak kabul edin. Engeli olan bir kişiyle diğer insanlarla konuştuğunuz gibi konuşun.

- Rahatlayın. Karşınızdaki kişinin sahip olduğu engele uygun olmayacak biçimde “görüşmek üzere” veya “şunu duymuş muydun” gibi alışıldık ifadeler kullandığınızda kendinizi kötü hissetmeyin.
- Kullandığınız dili güncelleyin. Karşınızdakinin eksiklikleri yerine becerilerine dikkat çekin.
- Sahte veya aşırı edebi ifadelerden kaçının.
- Engelli kişilerden bahsederken ithamkâr veya acıma içeren ifadeler kullanmaktan kaçının. Böyle ifadeler, engelli birey ile ilgili dramatik düşünceleri tetiklemektedir.
- Engelli birey ile iletişimde iyi hissettiren kelimeleri seçin. Olumlu kelimeler seçtiğinizde karşınızdaki kişiyi güçlendirirsiniz. Örneğin:
 - Gelişimsel engeli olan kişi
 - Engeli olan kişi (sakat yerine)
 - Kas hastalığı olan kişi (kas hastalığı mağduru yerine)
 - Tekerlekli sandalye kullanan kişi (tekerlekli sandalyeye mahkûm/bağımlı kişi yerine)
 - Engeli olmayan kişi (normal yerine)
 - Konuşamayan kişi (dilsiz yerine)
- Yardım önerisinde bulunduğunuzda, öneriniz kabul edilmeden harekete geçmeyin, varsayımlarda bulunmayın, ne yapmanız gerektiğini sorun ve cevabı dinleyerek uygulayın. Israrcı ve aceleci olmayın. Yardım talebiniz reddedilirse de alınganlık göstermeyin.
- Ne yapacağınızdan emin olmadığınızda sormaktan kaçınmayın; gerekli yerlerde soru sormanızın engelli kişiye verdiği değeri ve önemi gösterdiğini bilin.

Kullanmaktan kaçınmamız gereken ifadeler de şöyle örneklendirilebilir;

- Sakat
- Spastik, epileptik
- kurbanı
-işe yaramaz
-deforme
- Gerizekalı
- Bakıma / ilgiye muhtaç çocuk/ öğrenci

- Şizofren
- Zavallı

Bunların yanı sıra engelli bireylerin acımaya mazhar ve korunmaya muhtaç bireyler olduklarına dair inancı ifade eden cümleleri kullanmaktan kaçınmamız gerekmektedir.

Örneğin;

- Engelli kardeşim
- Engellileri çok seviyorum
- Hepimiz birer engelli adayız
- Engelliler bize/ ilgimize/ yardıma muhtaçtır
- Bu halinle yapamazsın / yapabilir misin?
- Gerçek engelliler, engelleri gözle görülebilir olan bireylerdir
- Ancak “normal” bireylerin sorunları çözüldükten sonra “ENGELLİ” bireylerin sorunlarıyla ilgilenilebilir.

Kısacası, kullandığımız dil bilinç seviyemizi ve sosyal yaşamdaki var oluşumuzu etkileyen önemli bir araçtır. Bu aracı kullanma becerimiz bize bağlıdır. Etik ilkelere dikkat ederek iletişim kurmaya gayret edersek hem bireylerle iletişimimizin daha akışkan ve sağlıklı olmasını sağlayabiliriz, hem de toplumun bilinç düzeyini modern medeniyet seviyesine yükseltmekte üzerimize düşen görevi yerine getirebiliriz.

ETİK KOD

3. Toplum kullandığı dilde engelli bireyleri ötekileştirici cümlelerden kaçınmalıdır. “Benim engelli kardeşlerim, engellileri çok severim, hepimiz bir engelli adayız” gibi ifadeler ile engelli bireyler politika veya reklam amaçlı kullanılmamalı, birey ötekileştirilmemelidir.
4. Engelli bireyin “engeli” yerine “kişilik özelliklerine” odaklanılmalıdır. Acıma duygusu belirten ya da hakaret amaçlı ifadeler kullanılmamalıdır. Bireyi betimlerken onun engeline/farklılığına göndermede bulunulmamalıdır (“kör Hasan”, “aksak Ahmet”, “kısır gelin” vb.)
5. Engelli bireylerle iletişim kurarken duygu ve düşüncelerinizi paylaşmaktan kaçınılmamalıdır.

2. Engelliliğin Saptanması ve Etik

Yrd. Doç. Dr. Zümür Gedik (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)

Bilindiği üzere engellilik, gözle görülen ve görülmeyen durumları bünyesinde barındırabilmektedir. Gözle görülen engellilik durumları daha ziyade fiziksel engellilik türlerini kapsarken; gözle görülmeyen engellilik durumları birtakım kronik hastalıklar (diyabet, multipl skleroz, romatoid artrit, KOAH, böbrek yetmezliği gibi) sonucunda kişinin belirli işlevlerinde bozulma ile karakterizedir. Engellilik durumunun sorgulanması ve saptanması söz konusu olduğunda, öncelikle engellilik türleri konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Özellikle gözle görülmeyen engelliliklerde, etkilenen kişilerin bu durumlarını beyan etme konusunda çekinceleri bulunabilmektedir. Öte yandan, gözle görülen engellilik durumlarının da, herkes tarafından görülür olduğu için, kişisel sınırları ihlal edersine veya teklifsizce dile getirilmemesi beklenir. O halde, hem gözle görülen hem de görülmeyen engellilik durumları saptanırken temkinli bir yaklaşım izlenmeli ve belli başlı etik ilkeler tarafından sınırları net olarak çizilmiş sorgulamalar yürütülmelidir.

Engellilik durumunun saptanmasında etik ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalınması gerektiğini söyledik. Burada etik ilkelerin sıralamasına geçmeden önce, söz konusu saptama işlemlerinin kesinlikle rasyonel bir zemine sahip olmasının ve nihai olarak engelli bireylere fayda sağlamanın zorunlu olduğunun altını çizelim. Engelli bir bireyin engellilik durumunu saptamak kesinlikle keyfi veya rastgele bir işlem olmamalıdır. Rasyonel olmaktan kasıt, engelli bireyi engelliliği ile sorgulamalara maruz bırakmadan gerekçelendirilmesidir. Engelli bireye ilişkin sorgulamalar onun bu sırada katlandığı stresten daha fazla yarar sağlması gerekir ki ancak bu durumda rasyonellikten söz edilebilir.

İkinci husus, söz konusu sürecin engelli kişiye fayda sağlması esasıdır. Örneğin üniversiteye yeni kaydolmuş engelli bir öğrencinin durumu, ilgili birim veya koordinatörlük tarafından saptanır ki, öğrenci engelliler için tahsis edilen birtakım olanaklardan faydalanabilir; veyahut bir bilimsel araştırmanın veri toplama sürecinde engelli bireylerin durumlarının saptanması, bu popülasyona yönelik birtakım iyileştirici müdahalelerin geliştirilmesine veya engellilerle çalışan sağlık profesyonellerinin konuyla ilgili yetkinliklerinin arttırılmasına katkıda bulunsun.

Bu noktada bir diğerk önemli husus, söz konusu “fayda”nın sadece ve sadece konunun uzmanları (sağlık profesyonelleri, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, uğraşı terapistleri, özel eğitim uzmanları, çocuk gelişimi uzmanları, sosyologlar gibi) tarafından nicelendirilebileceğidir. Bu nedenle sorgulamalar, faydayı ortaya koyabilecek ehil ya da yetkin kişilerce yapılmalıdır.

Etik ilkeleri sıralamadan önce, son derece önemli gördüğümüz son bir noktanın da altını çizmekte fayda var. Engelli bireylerle çalışan veya engellilik durumunun saptanması işlemini yürütecek olan yetkin kişiler, engelliliği diğerk bireysel ve bağlamsal boyutlarıyla beraber, **İNSAN ÇEŞİTLİLİĞİNİN BİR BOYUTU** olarak algılamış ve içselleştirmiş olmalıdır.

Engellilik durumunun saptanmasına dair etik ilkelerin başında, kişilerin mahremiyetinin korunması yer almalıdır. Maalesef engellilik durumu olan kişiler “sağlam” olmaya odaklı dünyamızda çok hızlı bir şekilde, düşüncesizce etiketlenmektedirler. Buna mahal vermemek, bahsettiğimiz saptama ve sorgulama işlemini gerçekleştiren yetkin kişilerin birincil sorumluluğu olmalıdır. Dolayısıyla böyle bir saptama işlemi, mahremiyeti muhafaza eden türden fiziksel özelliklere sahip bir ortamda yürütülmelidir (sadece ilgili yetkilinin ve engelli bireyin veya yasal vasisinin içinde bulunduğu ayrı bir görüşme odası gibi). Ayrıca elde edilen bilgiler, yasal zorunluluklar veya bilimsel araştırma amaçları haricinde üçüncü kişilerle paylaşılamaz. Bilgilerin arşivlenmesinde de gizlilik esastır. Etik komitelerin uygun görmesi durumunda bilim insanlarıyla veri paylaşılırken ise kişiyi afişe edecek türden her türlü verinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kişiyi afişe eden bilgi ile kasıt, sadece engelli bireyin adı ve soyadı ile sınırlı değildir. Bazı durumlarda yaş, mesleki durum, eğitim durumu gibi sosyodemografik bilgiler bile kişiyi afişe edeceğinden üçüncü kişilerle paylaşılamaz.

İkinci bir etik ilke, saptama işlemini yapacak olan yetkilinin engelliliğe bakış açısıyla ilgilidir. İlgili yetkili, çeşitli engellilik türlerine ilişkin kendi kişisel inançlarının ve duygusal tepkilerinin farkında olmakla ve bu kişisel faktörlerin yaptığı işi (engellilik durumunun saptanması için yapılan görüşmeler veya uygulanan standart testler) etkileyip etkilemediğini objektif olarak değerlendirmekle yükümlüdür.

Çeşitli önyargılar, korkular veya bilgi eksiklikleri nedeniyle yanlış bir konumda olduğunu fark ederse, engelli bireylerle çalışmayı ya ileri bir tarihe ertelemeli (bu konuda danışmanlık hizmeti aldıktan sonraki bir tarihe) ya da yerine bir başka bir kişinin atanmasını talep etmelidir.

Üçüncü bir etik ilke, saptama işleminde kullanılan dil, terimler ve soru türleriyle ilgilidir. Kullanılan dil ve terimler kesinlikle ilgili literatürde önerilen jargonu temel almalıdır. Ancak eğer engelli birey görüşme esnasında durumuyla ilgili farklı bir nitelendirme yaparsa veya özellikle kendi ifade ettiği biçimde nitelendirilmeyi talep ederse, bu isteğe saygı duyulmalı ve görüşme bu minvalde sürdürülmelidir. Örneğin otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip bir ebeveyn, sorgulama esnasında “otistik çocuk” yerine “özel/farklı gelişen çocuk” ifadesinin kullanılmasını isteyebilir; bu talep görüşmeci tarafından dikkate alınmak durumundadır. Burada hareket noktamız, değerlendirme ile bireyin psikolojik açıdan yıpranmasının etik ihlal olduğu gerçeğidir. Sorulan sorular ya konuyla ilgili bilim insanlarının geliştirdiği standart ölçek soruları, ya da yine ilgili uzmanlar tarafından üretilmiş, engellilik türlerine uygun sorular olmalıdır. Gereksiz veya amacından sapmış, fazladan bilgi almaya yönelik sorular kesinlikle sorulmamalıdır. Soru sayısı, kişiyi bunaltacak veya zihinsel olarak yoracak denli fazla olmamalıdır. Sorularda kullanılan dil sade ve anlaşılır olmalı, sorular gereğinden uzun olmamalıdır. Engelli birey tek bir oturumda değerlendirme sürecini bitirmek zorunda değildir. Burada görüşmecinin değil, engelli bireyin inisiyatifinden söz edebiliriz; yani engelli birey soruları yanıtlamayı tek oturumda tamamlayamazsa iki tarafın ortaklaşa belirleyeceği bir başka zaman diliminde devam edilir veya engelli birey herhangi bir aşamasında süreçten çekilebilir. Engelli birey, durumuna dair saptama işlemini yarıda bırakma hakkını saklı tutar.

Son olarak, saptama ve sorgulama işlemleri esnasında temel insan haklarını göz önünde bulunduran, insanlık onuruna yakışır ve bireye saygılı bir iletişim tarzının ve azami nezaket kurallarının gözetilmesi gerektiğini hatırlatmak isteriz. Bu gereksiz bir uyarı gibi gözükse de biliyoruz ki engelli bireyler “sağlam” bireylere nispeten duygusal istismara ve kötü muameleye daha çok maruz kalmaktadırlar. Bu sebeple kanımızca konuyu ne denli vurgulasak az kalır.

ETİK KOD

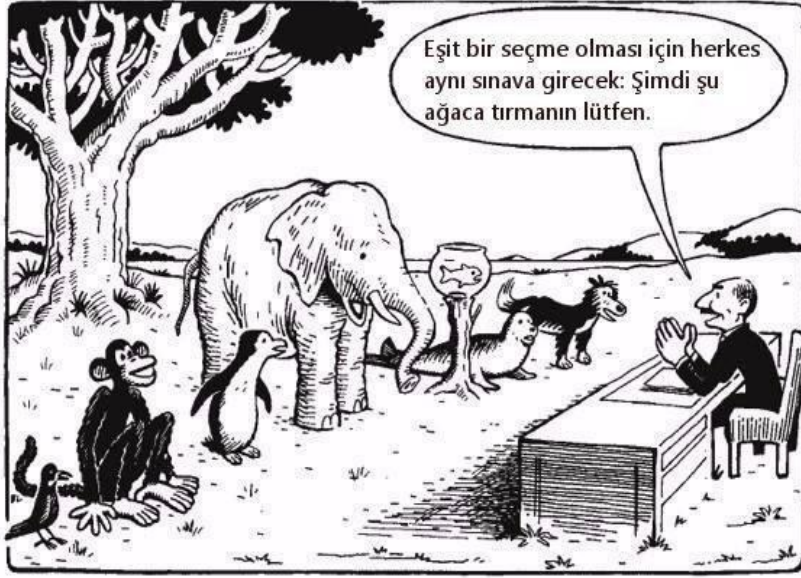
6. Engellilik durumunun sorgulanması ve saptanması amacıyla yapılacak olan görüşmelerde, insanlık onuruna yakışır ve bireye saygılı bir iletişim tarzının ve azami nezaket kurallarının gözetilmesi esastır.
7. Engelliliğin saptanmasında ve her tür araştırmada kullanılan dil, terimler ve soru türleri literatürde önerilen jargonu temel almalıdır.
8. Engelli birey ile ilgili konularda çalışacak uzmanların engelliliğe bakış açıları çeşitli engellilik türlerine ilişkin kendi kişisel inançlarının ve duygusal tepkilerinden uzak, objektif ve bilimsel standartlarda olmalıdır.
9. Görüşmelerde engelli bireyin mahremiyetine ilişkin tüm önlemler alınmalı gerek fiziksel (özel görüşme odası) gerekse yasal koşullar özenle yerine getirilmelidir. Edinilen veriler, arşivleme işleminin gizliliği dahil olmak üzere yasal veya bilimsel araştırma amaçları haricinde üçüncü kişilerle paylaşılmamalıdır.

3. Haklardan Yararlanma ve Etik

3.1. Eğitim Hakkı ve Etik

Klinik Psk. Merve Yavuz (İzmir Ekonomi Üniversitesi)

Öğr. Gör. Ezgi Oral (İzmir Ekonomi Üniversitesi)

Ülkeden çeşitli haberler;

- Tekerlekli sandalye kullanmakta olan bir öğrencinin 2004-2005 eğitim yılında ilkökula kaydının okul müdürü tarafından reddedildi, gerekçe olarak "Ben sizin sakat çocuğunuzu alamam" dedi.
- 2009 yılı Üniversite Seçme Sınavı Kitapçığı'nda bir üniversite, engelli öğrencilere hizmet verme olanaklarının bulunmadığını ifade etti ve o üniversiteyi tercih etmemelerini istedi.
- 7 yaşındaki otizm tanılı öğrenci başvurduğu özel okullara otizmli olması gerekçesiyle alınmadı ve hakkını aramak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmak zorunda kaldı.

- 4 yaşında görme yeteneğini tamamen kaybeden çocuk “Görenler okuyamıyor, sen nasıl okuyacaksın” denilerek yaşatlarından 2 yıl sonra okula gönderildi.

Engelli bireylerin eğitim haklarının ihlalleri ile ilgili haberler saymakla bitmiyor. Aileler ve çocuklar kendilerine uygun okul bulabilmek amacıyla ya da bir okula kendilerini kabul ettirebilmek için yıpratıcı bir süreçten geçmek zorunda bırakılıyor. Birçoğu bir süre sonra pes edip eğitimi bırakmak zorunda kalıyor.

Engelliler Hakkında Kanun’da belirtildiği üzere; doğrudan ve dolaylı ayrımcılık dâhil olmak üzere engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır. Eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirlerin alınması gerekir. 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlülük Araştırması’na göre engelli nüfusunun %36.33’ünün okur yazar olmadığı, %40.97’sinin ilkokul, %5.64’ünün ortaokul, %6.9’ unun lise ve yalnızca %2.42’sinin üniversite mezunu olduğu belirtilmektedir. 2010 yılında yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’ na göre ise, okur yazar olmayan engelli nüfus oranının %41.6 olduğu görülmektedir. Bu durum, 2002’den 2010 yılına kadar olan zaman diliminde engellilerin okur yazar olmama durumunun giderek arttığının ve eğitim hakkından yeterince yararlanamadığının bir göstergesidir. 2010 yılı T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi araştırması sonucunda engellilerin %51’i eğitim alanında ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirmiştir.

Engelli çocuklar, engellilik ve çocuk olma durumları nedeniyle toplumdaki diğer bireylere kıyasla yaşamlarında daha çok zorlukla karşılaşan bir toplumsal kesimi oluşturmaktadır. Bu zorluklar eğitim ile de sınırlı kalmayıp sağlık, rehabilitasyon ve bakım gibi alanlarda da haklardan yararlanamama durumuna sebep olmaktadır. Eğitim hakkı, sosyal ve ekonomik şartlar sağlandığı müddetçe yararlanılabilecek bir haktır. Anayasa ile verilmiş olan eğitim hakkının devlet tarafından sağlanması gereklidir. Anayasamızın 42. maddesinde de belirtildiği üzere “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 23. maddesi “zihinsel ve bedensel özürli çocukların, saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul eder.” Aynı zamanda söz konusu maddede engelli çocuklara özel bakımdan ücretsiz yararlanma hakkı tanınır ve kaynak yeterliliği ölçüsünde uygun düşen yardımın yapılması taahhüt edilir. Bu yardım aynı zamanda olanaklardan ücretsiz faydalanma imkanı da sağlar.

Maalesef ülkemizde engelli çocuk için sağlanan eğitimle ilgili maddi destek zaman zaman kötüye kullanılarak, çocuğun eğitim hakkının elinden alınmasına neden olabilmektedir. Maddi destek sağlanıyorsa bunun takibinin yapılması ve engelli bireyin bu haktan yararlanıp yararlanmadığının da izlenmesi gerekir. Suistimal durumunda maddi destek yapılması yerine, olanakların ücretsiz sunulması gereklidir.

Eğitim hakkı sağlandığında da bazı sorunlar yaşanmaktadır. Kurulan sistemler mevcut durumda engelli bireylerin eğitim almaları için gerekli uyarlamaları sağlamak amaçlı olsa da, sistemin işleyişinde, kontrolünde ve eğitim hakkının gözetilmesinde ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Engelli bireylerin eğitimini üstlenecek eğitimcinin sabırlı, hoşgörülü ve en önemlisi bu alanda çalışmaya gönüllü veya istekli olması gerekmektedir. Aynı zamanda eğitim ile ilgili kapsamlı düzenlemeler ve öğrencinin engeline uygun uyarlamaların da yapılması gerekir. Örneğin öğrenciye sınav için ek süre verilmesi, erişilebilir bir sınıf hazırlanması, dersle ilgili materyallere gerekli uyarlamaların yapılması gibi değişikliklere ihtiyaç vardır. Bu destek hizmetlerinin geliştirilmesi ve artırılması gerekir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 28. maddesi “Çocuğun eğitim hakkını kabul eder ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerine tedricen gerçekleştirilmesi görüşü” esasını belirtir. Eğitimin tüm çocuklara aynı şartlarda sunulması temin edilmiştir.

Türkiye’de engelli bireyin eğitim hakkı ile ilgili yasal altyapı mevcuttur ancak bu tek başına işe yaramamaktadır. Bu nedenle öncelikle toplumsal önyargıları değiştirmek için çalışmalar yapmak gerekmektedir. Eğitim ile ilgili haklardan eğitimcilerin, yöneticilerin, ailelerin ve öğrencilerin de haberdar olması çok önemlidir. Eğitim hakkı dava süreçlerine gerek kalmadan uygulanmalıdır. İdeal olarak, ailelerin ve öğrencilerin eğitim hakkından yararlanabilmesi için tek başına mücadele etmesi beklenmemelidir.

Uyarlamalar öğrenciye yapılan bir “ayrıcalık” değildir, aksine eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması anlamına gelir. Engelli bireyin eğitim hakkı engellenemez. Yaşanan sorunlar saklanmamalı, dillendirilmeli ve gerekli mercilere yasal başvurular yapılarak eğitim hakkı aranmalıdır.

Eğitim hakkı sadece diplomadan ibaret değildir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 5. maddesinde de vurgulandığı gibi özel eğitimin amaçları; bireyin toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini sağlamaktır. Bunun yanında bireylerin toplum içinde bağımsız yaşamaları ve kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmelerine yönelik temel yaşam becerilerini geliştirmek, uygun eğitim programları ve eğitim ortamlarının hazırlanarak bireyin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmaları da amaçlanmaktadır. Söz konusu yönetmeliğe göre, engellilik oranı %20 ve üzerinde olan bireyler eğitimle ilgili özel uyarlamalardan yararlanırlar. O nedenle bireyin mutlaka rapor alması gerekir.

Engellilik ve eğitim sözcükleri bir araya geldiğinde ilk akla gelen konuların başında muafiyet gelir. Oysa ki muafiyet çözüm değil, kolaylıktır ve eğitimde eksikliğe sebep olur. Özellikle yükseköğretimde birey gerekli ders içeriğini alamadığı için mesleki donanımdan eksik kalır. Öğrencinin muafiyet isteği dikkatlice değerlendirilmeli ve engeline uygun ders-sınav uyarlamalarının yapılması sağlanmalıdır. Uyarlamalara rağmen, öğrencinin herhangi bir sorunla karşılaşması durumunda muafiyet yerine eşdeğer kredili diğer bir ders ile değişim yapılabilir. Yükseköğretimde eğitim daha bireyseldir ve bireye uygun düzenlemelerin yapılması yaşamsal öneme sahiptir.

ETİK KOD

10. Engelli bireylerin her düzeyde eğitim hakkı vardır ve engellenemez. Engelli bireylerin eğitim hakkından yararlanması indirgemeci bir yaklaşımla ders-sınav muafiyeti olarak değerlendirilmemelidir.

11. Öğrencinin muafiyet isteği dikkatlice değerlendirilmeli ve engeline uygun ders-sınav uyarlamalarının yapılması sağlanmalıdır.

12. Eğitim uyarlamaları öğrenciye yapılan bir “ayrıcalık” değildir, aksine eğitimde fırsat eşitliğidir.
13. Engelli bireylere eğitim hakkı ve yararlanma durumu konusunda bilgi verilmeli, engelli bireyin bu sürece aktif katılımı özendirilmelidir.
14. Engelli bireyler eğitim hakları konusunda bilgi sahibi olmakla ve haklarından yararlanma durumunu değerlendirmek ve izlemekle sorumludurlar.

3.2. Sağlık Hakkı ve Etik

Yard. Doç. Dr. Zümrüt Gedik (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engellilik durumunun son derece farklı problemleri içeren bir kavram olduğunu ve bazı engelli bireylerin kapsamlı sağlık bakımı ihtiyaçlarına sahipken, bazılarının ise bu tür özel bir gereksinimleri olmayabileceğini ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler'in Engelli Bireylerin Hakları konulu konvensiyonuna göre, engelli bireyler herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan en yüksek standartta sağlık bakımına erişebilmelidir (Dünya Sağlık Örgütü, 2016). Ancak konuyla ilgili yapılan bilimsel araştırmalar engelli bireylerin sağlık bakım ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığını göstermektedir.

Sağlık bakım ve tedavi hizmetlerinden yeterince yararlanamamanın yanı sıra, sağlığı yaygınlaştırma ve önleme çalışmaları da maalesef engelli bireyleri yeterli düzeyde hedef kitle olarak ele almamaktadır. ABD'de yapılan bir çalışmada (Beatty ve ark. 2003) serebral palsi, multipl skleroz, omurilik yaralanması ve artrit tanısı almış engelli bireylerin sadece yarısının ihtiyaç duydukları rehabilitasyon hizmetlerine ulaşabildikleri saptanmıştır. Dahası, sağlık durumu ve gelir düzeyi en düşük düzeyde olan engelli bireylerin bu durumdan en çok mağdur olan kesim olduğu belirtilmiştir.

Ülkemizde son yıllarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın öncülüğünde engelli bireylere yönelik resmi ve özel bakım merkezlerinden hizmet almak ve ilaveten evde bakım hizmetlerinden faydalanmak mümkündür. Bu sayede engelli bireylerin sağlık bakım hizmetlerinden daha fazla istifade etmesi sağlanmıştır. Bakanlığın web sitesinden ulaşılabilen "Engelli Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Brifing Raporu"na göre; "*Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevlerini belirleyen 03 Haziran 2011 tarih ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname doğrultusunda ihdas edilen Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, engelli bireylerimize sunulan bakım hizmetlerini oluşturmak, geliştirmek ve uygulamakla yükümlüdür. Bu çerçevede, engelli bireylerin saptanması, korunması, bakım ve rehabilitasyonu ile toplum içinde bağımsız olarak yaşamasını sağlayıcı hizmetleri planlamak, bu hizmetlerden yararlanamayacak durumda olan engellilere sürekli bakım sağlayacak hizmetleri yürütmek, kuruluş açmak ve hizmeti yönlendirmek sorumluluğu ile hareket etmektedir.*"

Ülkemizdeki bu girişimler konuyla ilgili iyileşme sağlasa da, engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden faydalanmasının önünde yine de bazı psikososyal ve fiziksel engeller bulunmaktadır. Fiziksel engellerle ağırlıklı olarak kast edilen, erişilebilirlikle ilgili sorunlardır. Örneğin tekerlekli sandalyedeki bir kadın hastanın mamografi çektirebilmesi için ayakta durması gerekmektedir. Bu, tıbbi cihazların erişilebilirliğiyle ilgili bir soruna işaret eder. Öte yandan, engelli bireyler, idrar kaçırma gibi utanç duygusuyla ilişkilendirilen belirtilerini sağlık profesyonellerine bildirmekten kaçınabilir. Bu türden yetersiz bilgi aktarımları da engelli bireylerin aldıkları tedavi hizmetlerinin istenen kaliteye erişmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için hekimler veya hemşireler gibi sağlık profesyonellerinin yeterli sayıda olması ve engelli hastaların durumlarını sorgulamak için yeterli süre ayırabilmeleri gerekir. Maalesef hastanelerde hasta yoğunluğundan ve personel azlığından dolayı engelli bireylerle yeterince ilgilenmek her zaman mümkün olamamaktadır.

Toplumun her tabakasından insanlar, engelli bireylere yönelik olumsuz tutumlara sahip olabilmektedir. Sağlık hizmeti veren profesyoneller, engelli bireylere yönelik olumsuz tutumları nedeniyle bu kişilere sınırlı veya düşük kalitede hizmet sunabilmektedirler (Bodur ve Durduran, 2009; Rosenthal, Chan ve Livneh, 2006). Bunun sonucunda ise engelli bireylerin sağlık hizmeti alma davranışları azalmaktadır (Chadd ve Pangilinan, 2011). Bir tıp hekiminin engelli hastalara yönelik tutumları, uygun bakımın sağlanmasını etkilediği gibi, hastanın tedaviye verdiği yanıtı ve tedavi sonuçlarını da belirleyebilmektedir (Paris, 1993). Ayrıca tıp hekimlerinin tutumları, engelli hastalara ayrılan kaynaklara dair kurumsal ve toplumsal düzeydeki politikaları da etkileyebilmektedir (Tervo ve Palmer, 2004).

ETİK KOD

15. Engelli bireyler herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan en yüksek standartta sağlık bakımına erişebilmelidir.
16. Sağlık profesyonelleri, engelli bireyler konusunda bilinçlendirilmeli, bu konudaki sürekli eğitim programlarına dahil edilmelidir.
17. Engelli bireylerin sağlık bakım hizmetlerinden faydalanmalarını engelleyen fiziksel ve psikososyal faktörler saptanmalı ve iyileştirilmelidir.

4. Engellilik Araştırmaları ve Etik

Prof. Dr. Hatice şahin (Ege Üniversitesi)

Bilimsel araştırmalar ile gözlediğimiz yaşam olaylarının tüm toplumda geçerli olacak biçimde yorumlanması ve nedensellik ilişkilerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Kısacası bilimsel araştırmalar objektif verileri kullanarak yaşamı anlamlandırmada bir araçtır. Bu aracın engellilikle ilgili konuları anlamlandırmada kullanılmasına ise “engellilik araştırmaları” adı verilmektedir. Engellilik araştırmaları diğer alanlardaki bilimsel araştırmalara göre farklılık göstermektedir. Çünkü örnekleme de yer alan birey, bireyin ihtiyaçları, yaşam deneyimleri, veriyi araştırmacıya aktarma yolu değişmektedir. Bu nedenle engellilik araştırmalarında özellikle araştırma sorusunun anlaşılır biçimde ortaya konması, hipotezlerin açıkça tanımlanması ve veri toplama araçlarının uygun şekilde seçilmesi araştırma verilerinin güvenilirliğini artıran faktörlerdir. Engellilik araştırmalarının doğru biçimde planlanmasında araştırmacının engellilik türlerini tanıması ve bu engele sahip bireylerle iletişim tekniklerini bilmesi gereklidir. Örneğin görme engelli bireylerden veri toplanacak bir araştırmada anket tekniğinin kullanılması durumunda, araştırma planlamasında araştırmaya katılan bireyin anketi kendi kendine dolduramayacağı dikkate alınmalıdır. Eğer bu yapılamıyorsa veri toplama yöntemi değiştirilmeli veya anketin doldurulmasında anketör yardımı alınacağı araştırma planında yer almalı ve yapılmalıdır. Engellilik araştırmalarında etik kurul onayı, engelli bireyin mahremiyetinin korunması ve engellilikle ilgili terminolojinin acıma-yatsıma gibi duygulardan uzak, objektif biçimde kullanılması bakımından mutlaka alınmalıdır. Engellilik araştırmalarında, araştırmanın yapılma amacı da dikkatle ele alınmalıdır. Buna göre çoğu zaman temsiliyet kaygısı olan nicel araştırma tasarımları yerine “niçin” sorusuna yanıt veren, temsiliyet kaygısı olmadan bir konuyu derinlemesine ortaya koymayı amaçlayan nitel tasarımlar ele alınabilir. Nitel araştırma tasarımlarında engel türüne uygun veri toplama konusu daha da fazla önem taşımaktadır. Eğer bir araştırma tasarımında tüm engel türlerini ilgilendiren bir konunun incelenmesinde birden fazla veri toplama tekniği kullanıldığı karma tasarımlar da kullanılabilir. Örneğin eğitim hakkından yararlanmada karşılaşılan sorunların araştırıldığı bir tasarımda görme ve işitme-duyma engelli bireylerden farklı teknikler kullanılarak veri toplanması gereklidir.

Örnek;

Üniversitemiz öğretim üyelerinden biri kendi alanı ile ilgili araştırma yapmak istediğini ve kendisine “birkaç tane engelli lazım” olduğunu belirterek engelli öğrencilerin isim ve iletişim bilgilerini istedi. Öğretim üyesinin araştırma planlama, bilim dünyasına yeni bilgiler üretme gibi ulvi bir amacı olmakla birlikte “birkaç tane engelli lazım” sözü irdelendiğinde planlamada pek çok sorun olduğu görülmektedir. Bunları özetleyecek olursak;

Araştırmacı “engelli birey lazım” dediğinde, engelli bireyi bir araştırma materyali olarak ele aldığı, değerli ve saygın bir birey olduğunu göz ardı ettiği görülmektedir. “Lazım” sözcüğü ise tek başına etik sorundur. Çünkü araştırmacı için gereklilik, engelli birey içinse mahremiyet ve gönüllülük demektir. Araştırmacı “birkaç tane” dediğinde ise engel türleri ve türlere göre araştırma metodolojisinin değişeceğinden, engel türü aynı bile olsa veri toplama araçlarının değişebileceğinden haberdar olmadığı veya önemsemediği görülmektedir.

Araştırmacıların planlama ve özellikle de veri toplama aşamasında karşılaştıkları önemli bir sorun da araştırma kapsamındaki bireye soru sorarken “engelini hatırlatma, engelinden bahsederek onu üzme, rencide etme” gibi endişedir. Oysa engelli birey ile nezaket ve saygınlıkla iletişim kurma yollarını bilen bir araştırmacı için bu endişeler yersizdir. Engeline atfedilmesin diye veri toplamada kullanılacak soruların genelleştirilmesi veya değiştirilmesi araştırmanın amacına uygun veri toplamanın da önünde engeldir.

Yukarıda açıklanan örnekte de görüldüğü gibi engelli bireyin örnekleme yer alacağı veya engellilik durumlarını araştıran bilimsel çalışmaların planlanmasında bazı incelikler söz konusudur. Bu inceliklere dikkat edilmediğinde ise etik ihlallerin yaşanması kaçınılmazdır.

ETİK KOD

18. Engellilik veya engelli birey ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalarda, araştırma sonuçlarının toplumsal yararı ve engellilik konusunda farkındalık yaratma amacı ön planda tutulmalıdır.

19. Engellilik veya engelli birey ile ilgili bilimsel çalışma yapacak olan araştırmacıların engellilik ve türleri konusunda bilgi sahibi olması esastır.

20. Araştırmalarda yalnızca engellilikten kaynaklı sorunlar değil aynı zamanda engelli bireylerin toplumda etkin ve tam katılımını sağlamaya yönelik diğer konular (istihdam olanakları gibi) da ele alınmalıdır.

21. Araştırmalarda engelli bireyin değerli ve saygın biri olduğu dikkate alınmalı, engelli kişi araştırma materyali olarak değerlendirilmemelidir.
22. Araştırmacı engel türüne göre veri toplama tekniğinin değişeceğini göz önünde bulundurmalı ve araştırma amacına hizmet eden birden fazla teknikle veri toplamalıdır.
23. Araştırmalara katılan engelli birey araştırmanın amacı ve verilerin kullanımı konusunda bilgilendirilmeli ve gönüllü oluru alınmalıdır.
24. Araştırmalarda engelli bireyin engeli ve mahremiyeti konusu veri toplamada ön planda tutulmalı, ilgili veriler araştırma dışında veya üçüncü şahıslarla paylaşılmamalıdır.
25. Araştırmacı, engellilik durumlarının geçici, kalıcı, ilerleyici olabileceği konusunda bilgi sahibi olmalı, toplanan verilerin bu nedenle hızla güncelliğini kaybedeceğini planlamada dikkate almalıdır.
26. Araştırmacı, engellilik türüne bağlı olarak verilerin tüm engellilik durumlarını temsil etmeyeceğini bilmelidir. Verilerin zaman içinde hızla değişebilirliği ve genellenememesi nedeniyle araştırma raporunun yazımında bulgulara ilişkin aşırı-zorlama yorumlardan kaçınılmalıdır.

5. Ekonomik Konular ve Etik

Yrd. Doç. Dr. Serpil Kahraman (Yaşar Üniversitesi)

Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, engelli nüfusu dünya nüfusunun %10-12'sini oluşturmaktadır. Türkiye, 08.07.1999 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün engellilere yönelik mesleki rehabilitasyon ve istihdam politikaları ile ilgili ilkeler ve bu ilkelerin geliştirilmesi için gerekli ulusal düzenlemelerin yer aldığı, 01.06.1983 tarih ve 159 sayılı "Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme"'yi kabul etmiştir. İş dünyasındaki sorunlar nedeniyle kısıtlı erişim imkanı bulabilen engelli bireylerin üçte ikisi işsiz olup, bir kısmı ise hiç iş aramamaktadır. Araştırmalar kadın engellilerin iş bulma sürecinde, erkek engelli bireylere oranla çok daha dezavantajlı olduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca engelli bireylerin önemli bir kısmı kayıt dışı çalıştığı için iş gücü kapsamında yer almamaktadır.

Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında, istihdama dahil olmanın ekonomik bağımsızlığı da beraberinde getirerek, engelli bireylere en güçlü korumayı sağlayacağı vurgulanmıştır. Komisyon, ilk etapta üye devletlere araştırma, rehberlik ve bilgi paylaşımı hizmetlerinin verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Raporun temel çıkış noktası olan yoksulluk ve engellilik arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Yaklaşık her beş engelli bireyden biri yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu doğrultuda işsizlik, engelli bireyleri yoksulluk sınırının altına çeken en önemli sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk sınırının altındaki bireyler ise eğitim, sağlık ve istihdam başta olmak üzere ekonomik, sosyal ve insani haklara erişememektedir.

Engelli bireylerin sağlık, sosyal hizmetler ve imalat sanayi öncelikli alanlar olmak üzere daha ziyade niteliksiz işlerde, daha düşük ücretlerle istihdam edildikleri görülmektedir. Ne var ki, işgücüne katılan engelli bireylerin çok az bir bölümü eğitim aldıkları alanda çalışmaktadır. Firmalar, iş kazası olasılığı, uyumsuzluk, iletişimde sorunları, iş akışının yavaşlaması gibi gerekçelerle engelli bireyleri işe almaktan kaçınmaktadırlar. Daha da ötesi, "işe gelmene gerek yok, ben senin maaşını, sigortanı öderim..." gibi söylemlerle birçok işveren için engelli istihdamının yasal bir zorunluluktan öteye geçemediği görülmektedir. Oysa ki, engelli bireylerin istihdama katılım payının arttırılması ekonomik kalkınmanın olmazsa olmaz gereklerinden biridir. Günümüzde Norveç, Finlandiya, İsviçre gibi gelişmiş ve

kalkınmış ülkelerde engelli bireylere ayrılan bütçe payının, işsizlikle mücadeleyle ayrılan paydan çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öte yandan engellilik, ticari faaliyetler kanalıyla ekonomik istismara da konudur. *“Engelliler yararına..... satıyoruz, bir bilet alıp siz de katkıda bulunmak istemez misiniz?!, topladığımız mavi kapakların parası ile engellilere tekerlekli sandalye alacağız”* gibi engelli bireylere yardım adı altında dergi, gazete, ürün, tiyatro bileti vs. satışı, bağış-yardım toplama gibi birçok faaliyet yasal boşluklardan faydalanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu gibi istismar içeren faaliyetler, sadece engelli bireyleri değil toplumu da maddi-manevi sömürmekte, engelli bireylerin muhtaç, çaresiz kimseler gibi algılanmasına ve engelliler yararına çalışan kişi ve kurumlara olan güvenin sarsılmasına neden olmaktadır. Oysa ki acıma ve acındırma faaliyetleri dışında doğru uygulanan istihdam politika ve uygulamaları ile engelli bireyler artık “engelli” veya “engelli çalışan” değil, birey olarak tanımlanabilecektir.

ETİK KOD

27. Engelli bireylerin ekonomik hayata katılımı yalnızca ekonomik değil, sosyalleşme, başarının hazzını yaşama ve toplumda farkındalık yaratma anlamında bir haktır.
28. Yasal ve yapısal düzenlemelerin yapılarak, bu anlamda boşlukların giderilmesi, engellilerin ekonomik istismara konu olmasını önlemek açısından önemlidir.
29. Mali desteklerle engelli bireyin daha fazla üretim sürecine dahil olmaları desteklenmelidir.

6. Medya ve Etik

Doç. Dr. Huriye Toker (Yaşar Üniversitesi)

“Ya acıyoruz ya da marjinal başarılarla şahit oluyoruz, artık normalleşme zamanı...”

Bireylerin % 85'inin her gün televizyon izlediği, % 19'unun her gün gazete okuduğu, % 25'inin ise sosyal medyayı aktif olarak kullandığı ülkemizde medyanın tüm toplumsal kesimlerin olduğu kadar, engelli bireylerin sesini duyurmada önemli araçlardan biri olduğu bir gerçektir. Medya olarak kısalttığımız televizyondan radyoya, gazeteden filmlere, dizilere, dergilerden sosyal medyaya kadar uzanan kitle iletişim araçları evreninin, toplumsal etki gücü yüksek araçlar olduğu unutulmamalıdır. Medya-engellilik-etik üçgeni, tıpkı atomun içindeki gücü keşfeden insanoğlunun, bu gelişmeyi röntgen cihazını keşfederek hastalıkların teşhisinde kullanabildiği gibi, atom bombası yaparak milyonlarca insanın ölümüne de neden olabileceği gerçeğine benzemektedir. Gelin bazı haber manşetlerine bakarak medyanın “engelliliği” nasıl haberleştirdiğini yakından inceleyelim:

“tekerlekli sandalye kullanıyor AMA basketbol oynuyor”

“görme engelli olmalarına RAĞMEN oruçlarını bırakmıyorlar”

AMA ve RAĞMEN'li haber manşetleri bize ne diyor; bizlere bu kişilerin başardıklarından öte engelli olmalarının altını çiziyor, onları topluma kattıkları ile değil, engelli olmalarıyla öne çıkarıyor. Birey olup toplumsal yaşama katılımlarıyla değil, engelli ve başarılı olmalarıyla onları marjinalleştiriyor. Bu iki örnekte kişilerin diğer basketbol oynayan ve oruç tutan bireylerden farkı ne? Tekerli sandalye kullanmaları ile ya da görme engelli olmaları ifadesi ile o engelliye ötekileştirdiğimizin farkında mıyız? Aslında başarı olmayan durumlar, engelli bireyler açısından medya sayesinde bir başarı olarak yansıtılmaktadır.

Bir başka manşet:

“Görmüyorlar AMA evlenmişler hem de dünyalar güzeli bir kızları olmuş”

Yine AMA dili ile temsil edilen haberde engellilerin insan olmaktan önce engelli oldukları öne çıkarılıyor. Gerçek şu ki engelli bireylerin de cinsel hayatı vardır, çocuk sahibi olur, üstelik de evlenebilirler.

“Kimseden YARDIM almadan yaşıyorlar”

Bu haber manşetinde de YARDIM kelimesi ile aslında toplumsal itirafımız var. Engelli bireylerin yardım almadan yaşamayacaklarına ilişkin beklentimiz, toplumsal mitimiz olduğundan bu durum yine marjinalleştirilerek haberleştiriliyor.

Haber manşetlerimiz böyle fakat diğer kitle iletişim ürünlerine bakalım. Örneğin filmlerde, dizilerde engelli bireylerin temsili ne durumda:

Geçmişte üretilen film ve dizilerde engellilik ve acı bir arada veriliyor ve engelliliğin kalkması ile mutluluğa ulaşmanın mümkün olabileceği duygusu pekiştiriliyor. Günümüzdeki filmlerdeki engelli temsilde de engelli birey ana aktör olarak spot ışıklarının altına alınıyor, başarı hikayeleri ile yüceltiliyor ya da acılarına ortak olunarak toplumsal rahatlama yaşıyor. Yine normalleştirmeden uzak bir temsiliyet söz konusu.

Haberler ve dizilerde durum böyleyken, bireyin kendisinin kontrolsüz olarak içerik üretebildiği ve yasal korumanın daha zayıf olduğu internet ve sosyal medya ortamında ise engelli birey, doğruluğundan emin olamadığı yönlendirilmiş ve yanıltılmış içerikle karşı karşıya kalmaktadır. Engelli bireylerin temsilde geleneksel medya ortamı, içeriğin kontrol edilebilmesi nedeniyle daha işlevsel kitle iletişim araçları olarak görülmektedir.

Medyanın engellilik konusundaki sorunlu bakış açısı pek çok ülkeyi ilgilendiren, uluslararası kuruluşlar tarafından da tartışılan ve çözüm aranan bir durumdur. Engellilerin medyada sorunlu temsiline ilişkin Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin “bilinç yükseltme” başlığı ile yer alan 8. maddesinin içinde “Engellilerin tüm medya organlarında, Sözleşme'nin amacına uygun bir yaklaşımla tasvir edilmesini cesaretlendirmek” için taraf devletlerin tedbir alması gerektiği ifadesi yer almaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalarda engelli bireyin medyada yer almasına ilişkin yaşanan sorunlar;

- Benimsenen medikal model çerçevesinde engelli bireyi hasta olarak gösteren medya çerçevesi:

Medyanın engelli bireyi hasta ve aciz durumda gösteren medikal model ile engelliler toplumda nesneleştirilmekte ve toplumsal yaşamın içinde “normal, sıradan, bizim gibi” bir birey olarak algılanması engellenmektedir. 1970’lerden bu yana Avrupa’da sivil toplum örgütlerinin engelli bireyin toplumda engelli olmayan birey ile eşit haklara sahip olduğuna ilişkin başlattığı hak temelli mücadelesine rağmen Türkiye’deki gelişmeler henüz istenen düzeyde değildir.

- Engelli bireyin tek tipleştirilmesi ile medyanın yarattığı kalıplar:

Engelli bireyin medyada temsiline ilişkin yaratılan kalıplar aracılığı ile birey ve durum basitleştirilerek engelli bireyin güçsüzleştirilmesine neden olmaktadır. 1991 yılındaki çalışmasında Paul Hunt, engelli bireylerin medya tarafından on başlıkta tek tipleştirdiğini ileri sürmüştür. Bu kategoriler, zavallı/acınası, merak ve şiddet hissi uyandıran, şeytan/uğursuz, arızalı, gülünç, en büyük düşman, külfet, seksi olmayan, hayata katılmayan şeklinde sınıflandırılmıştır. Engellilere ön yargılı bakışın sonucu ise kuşkusuz izolasyon, ayrımcılık, gizlilik ve aşağılamadır.

- Medyanın engelli bireye ilişkin kullandığı basmakalıp dil, terminoloji ve imajlar:

Toplumda da var olan acıma ya da yakınlık kurma ifadeleri içeren ‘engelli kardeşimiz’, ‘hepimiz potansiyel engelliyiz’ gibi kalıp sözlerin yarattığı ayrımcı dil medyada da varlığını sürdürmektedir. Medya yapısı gereği uç örnekleri haberleştirmeye çalışmaktadır. Haber değeri açısından farklı olanı öne çıkaran medya kullandığı ayrımcı dil ve kişiselleştiren haber pratiği ile engelli bireyin içinde bulunduğu durumu daha da abartmakta, ayrımcılığa neden olmakta ve son aşamada hem toplumun bakış açısını olumsuz yönlendirmekte, hem de engelli bireyin kendine ilişkin özgüvenini zedelemektedir. Gazetecilerin ve diğer medya çalışanlarının engelliliğe ilişkin yargı ve önyargılarının da etkisiyle oluşan bu kalıplaşmış haber dilinin diğer bir nedeni de, medyada çok az sayıda engelli bireyin çalışması ve dolayısıyla bu konudaki farkındalığın düşük olmasıdır.

Medyanın kullanacağı olumlu dil ve haber pratiği, kişinin noksanlığı yerine bireye ve ürettiklerine odaklanılarak hak temelli habercilik ile engelli bireyin özsaygısını arttıracaktır.

- Medyanın engelli bireye yer vermeyerek görmezden gelmesi ya da acındırarak marjinalleştirilmesi:

Yine engelli bireyin düşük temsilini destekleyen bir başka sorun, engellilerin sadece haber medyasında temsil edilirken, kültür, sanat gibi alanlarda yok sayılması ile toplumsal normalleştirmeye izin verilmemektedir. Medyada engelli portreleri ötekileştirilmeden, eşitlikçi, gerçekçi ve dramatize edilmeden sunulmalıdır. Engelliğin olumsuz bir durum olarak yansıtılmasından öte, var oluş olarak ele alınarak hak odaklı yaklaşım esas alınmalıdır.

- Medyanın sorumlu haberciliği içselleştirememesi:

Medyanın engellilik algısı ve toplumun engellilik algısı; benzer, birbirini etkileyen, besleyen ve dönüştüren iki kavramdır. Medya hak temelli haberleriyle tek tipleştirilmeden, kalıp ve yargısal ifadeler kullanmadan, RAĞMEN dilinden uzaklaşarak engelliliği toplumda normalleştirmelidir. Engellilerin medya temsiliyeti, toplumsal temsiliyetin de izdüşümünü yansıtacağından, toplumsal cinsiyet çalışmalarının 1980'lerden bu yana Türkiye medyasında kadın temsiline ilişkin verdiği mücadelenin benzerinin sivil toplum örgütlerinin de desteği ile, engellilik konusunda da başlatılması gerekmektedir.

ETİK KOD

30. Medya, engelliliği bir hastalık değil, toplumsal çeşitlilik olarak görmelidir.

31. Medya, yarattığı tek tipleşmiş ve kalıp ifadelerden arınmalıdır.

32. Medya, hak temelli habercilik ile engellilik durumu yerine bireyin toplumsal katılımına ve ürettiğine odaklanmalıdır.

33. Medyanın etik ilke ve kodlarına engelli kod etiği eklenmelidir.

7. Toplumsal Yaşama Katılma ve Etik

Doç. Dr. Banu Özveri Koyuncu (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Esin Alpöz (Ege Üniversitesi)

Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de engelli bireyler toplumun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Engelli kişilere yönelik yasalardaki tüm düzenlemelere karşın, uygulamada yetersizlikler göze çarpılmaktadır. Engelli bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen temel etmenler, yetersiz politikalar ve standartlar, olumsuz tutumlar, hizmet yetersizliği, finansman eksikliği, erişilebilirlik sorunları, engelli bireylerin yaşamlarını doğrudan etkileyen konularda karar alma süreçlerine dahil edilmemeleri olarak belirtilmektedir. Bu nedenlerle, engelli birçok kişi sağlık hizmetlerine, eğitim ve istihdam olanaklarına engelsiz bireylerle eşit şekilde erişememektedir. Yaşamın pek çok alanına yayılan sorunlar, her geçen gün büyüyerek, içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Bu durum engelli bireylerin, toplumda işlevsel bir bütünlük içinde yaşamalarını da güçleştirmektedir. Toplumun engelli bireyi anlamaması, paylaştıkları hayatın içinde onları fark etmemesi, engelli bireyin de ön yargılı bir tutumla “nasıl olsa önemsenmiyorum” deyip, topluma dahil olmaktan kaçınması, iletişim adına çok ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Engellilik sadece bu sorunu yaşayan kişiyi değil, ailesini ve yakın çevresini de; ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkilemektedir.

Konuya birkaç örnek üzerinden açıklık getirecek olursak;

- İzmir’deki bir üniversiteden mezun olan engelli bir kişi iş sahibi olduktan sonra katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşmada “Üniversiteye kayıt gününde engelsiz öğrenci birimine yönlendirildim. Her zaman olduğu gibi beni önemsemeyeceklerini, bu birimden hiçbir fayda görmeyeceğimi düşündüm. Ancak zihnimdeki olumsuz düşüncelerin aksine bu birimin öğrencilik dönemim boyunca hep yanımda olduğunu belirtmek istiyorum.” sözleri ile üniversiteye ilk adım attığı günlerindeki ön yargılarından bahsetti. Aslında toplumun engelli bireyleri anlamaması ve toplum içinde var olduklarını kabul etmemesi, örnekte görüldüğü gibi engelli olan bireylerde bu tür ön yargıların oluşmasına sebep olmaktadır.

Engelli kişilerin sosyal hayata katılım konusuna biraz daha ayrıntılı olarak bakarsak; bu bireylerin toplumda en çok dışlanmaya maruz kalan kesim olduğu görülmektedir.

Bunun en temel nedenlerinden biri, Dünya Engellilik Raporu'nda belirtildiği üzere, engelli bireyler arasında yoksulluk oranlarının toplumun geneline göre yüksek olmasıdır. Söz konusu raporda, engelli bireylerin işsiz kalma ihtimalinin daha yüksek olduğu, istihdam edildiklerinde bile daha az kazanç elde ettikleri belirtilmektedir. Engelli bireylerin kişisel bakım, tıbbi hizmet ve yardımcı alet için fazladan giderleri olabilmektedir. Bu giderler, engelli bireylerin ve ailelerinin ekonomik durumunu olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, engelli bireylerin eğitim, sağlık hizmetleri, rehabilitasyon ve meslekî eğitim imkânlarından yararlanma şansı azalmaktadır. Avrupa Konseyi İnsan Hakları 14 Ekim 2011 tarihli raporunda, Konsey üyesi pek çok ülkede engelli bireylerin “yok sayılma”, “ötekileştirilme”, “etiketlenme” gibi ayrımcı davranışlarla sürekli karşı karşıya kaldıkları vurgulanmaktadır. Özellikle zihinsel engelli bireylerin, ayrımcılıktan en fazla zarar gören grup olduğu bildirilmektedir.

- Üniversitemizde görev alan bir öğretim üyesinin engelli bireylerle ilgili verdiği bir derste bir öğrencinin “Hocam, engellilik bulaşıcı mıdır?” diye sorduğu soru, talihsiz ve ayrımcı bir espri değil, kişilerin engelli bireylerle bir araya gelmekten çekindiğini gösteren bir örnektir.

- Engelli bireylere yapılan maddi yardımların reklam aracı olarak kullanılması da toplumsal hayatta etik dışı bir davranış olarak sıkça görülmektedir.

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un amacı “engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır.” Kanun uyarınca “engellilerin” önündeki engellerin kaldırılması esas olup, bu çalışmada da, uygulamalara Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme temel alınarak üç ana açıdan yaklaşılmıştır:

1-Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır.

2-Makul düzenleme: Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder. Bu düzenlemeler bazen engelli bireyler tarafından istismar edilmektedir.

- İzmir’de toplu taşımada engelli bireyler için ücretsiz ulaşım kartı uygulaması yapıldı. Refakatçilere ücretsiz ulaşım sağlayan sistemde, engelli bireylerin tanımadığı kişilere refakatçi ol teklifinde bulunarak bu kişilerin ücretsiz yolculuk etmelerini sağlarken, kendilerinin de sözde refakatçilerden bunun karşılığında ücret talep etmesi, yapılan makul düzenlemelerin engelli bireyler tarafından istismar edilmesine örnek verilebilir. Etik olmayan bu davranış yüzünden gerçek refakatçi ihtiyacı olan engelli bireyler de bu haklarını kaybetmiş oldular.

3-Evrensel tasarım: Ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır. Evrensel tasarım gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.

Sosyal hayata katılımı kısıtlayan faktörler arasında fiziksel koşulların yetersizliği ve toplumsal ön yargıların yanı sıra bilinç ve bilgi eksikliği de yer almaktadır. İşverenlerin daha az verimli olduklarına dair ön yargıları engelli istihdamını, eğitimcilerin ve diğer ailelerin olumsuz tutumları da engelli çocuk ve gençlerin eğitime erişimini sınırlandırmaktadır. Bu konuda toplumun farkındalığının geliştirilmesi gerekmektedir.

Dünya Engellilik Raporu’nda farkındalığın geliştirilebilmesi için, engelliliğe ilişkin bilgi, inanç ve tutumlar hakkında veri toplanması, eğitim ve bilgilendirme yoluyla kapatılabilecek boşlukların belirlenmesi önerilmektedir. Ayrıca engelli bireyler ve aileleri hakkında olumlu örneklerin paylaşılması ve medya desteğinin önemi vurgulanmaktadır. İnsan hakkı ihlalleri söz konusu olduğunda, pek çok engelli bireyin konuyu mahkemeye bile taşımadıklarına, bunun temel nedenlerinin de adalet hizmetine erişimde yaşanan fiziksel zorluklar, dava süresinin ve prosedürlerinin uzunluğu, yüksek maliyet (avukat ücreti, mahkeme masrafı) vb. olduğuna dikkat çekilmektedir. Raporda sorunlara çözüm olarak, Birleşmiş Milletler İnsan

Hakları Sözleşmesi'nin temel alınması, devletlerin engelli bireylere kendi kararlarını verme sürecinde yeterli olanakları tanınması, insan hakları ihlalleri halinde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

ETİK KOD

34. Engelli bireylerin sosyal hayata daha etkin katılabilmeleri için fiziksel yetersizliklerin yanı sıra toplumsal ön yargılar, bilinç ve bilgi eksiklikleri giderilmelidir.
35. Engelli bireyler sosyal hayatta yok sayılma, ötekileştirilme, etiketlenme gibi ayrımcı davranışlarla karşı karşıya bırakılmamalıdır.
36. Engellilik bulaşıcı değildir ve reklam aracı olarak kullanılamaz.
37. Engelli bireyler, haklarını arama konusunda bilinçlendirilmeli ve cesaretlendirilmelidir.
38. Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını sağlamada toplumun engellilikle ilgili farkındalığının artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Bölüm 3

Engellilikte Etik İlkeler

Prof. Dr. Hatice Şahin (Ege Üniversitesi)

İzmir ilinde bulunan üniversitelerin engelli birimlerinin İzmir Üniversiteleri Platformu altında oluşturduğu çalışma grubunun kaleme aldığı, engellilik konusunu farklı disiplin ve sorun alanları çerçevesinde ele alan, örneklerle, ilgili yasa, yönetmelik ve kararlara atıfta bulunarak hazırlanan tüm bölümlerin sonunda yer alan etik ilkeleri bir araya getirdiğimizde aşağıdaki etik kod rehberinin ülkemizdeki engellilerin karşılaştığı sorunlara ilişkin bir yazılı metne dönüştüğü görülmektedir. Elinizdeki kitap çerçevesinde temel amacımız üniversitelerin engelli öğrenci birimlerine engellilik ve etik konusunda yol göstermek olmakla birlikte, nihai amaç bu ilkelerin yaygınlaşarak, toplumun tüm kurum ve kuruluşlarında uygulanan birer standarda dönüşmesi ve toplumun her bir bireyinin bu standartları sahiplenerek, geliştirerek izlemesi ve savunuculuk faaliyetleri ile içselleştirmesidir.

ENGELLİLİK ETİK KODLAR

1. Engellilik kavramı bireyin ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle sosyal yaşam içinde yer almasında ve üretken bir birey olmasında karşılaştığı dezavantajları ifade eden bir olgudur. Bu nedenle Engellilik kavramı sosyal yönü ile ele alınmalı ve tüm resmi metinlerde bu kavram kullanılmalıdır.
2. Kurumlar engellilik politikasını belirlemeli ve tüm alanlarda bu politikaya uygunluk denetlenmelidir.
3. Toplum kullandığı dilde engelli bireyleri ötekileştirici cümlelerden kaçınmalıdır. “Benim engelli kardeşlerim, engellileri çok severim, hepimiz bir engelli adayız” gibi ifadeler ile engelli bireyler politika veya reklam amaçlı kullanılmamalı, birey ötekileştirilmemelidir.
4. Engelli bireyin “engeli” yerine “kişilik özelliklerine” odaklanılmalıdır. Acıma duygusu belirten ya da hakaret amaçlı ifadeler kullanılmamalıdır. Bireyi betimlerken onun engeline/farklılığına göndermede bulunulmamalıdır (“kör Hasan”, “aksak Ahmet”, “kısır gelin” vb.)
5. Engelli bireylerle iletişim kurarken duygu ve düşüncelerinizi paylaşmaktan kaçınılmamalıdır.

6. Engellilik durumunun sorgulanması ve saptanması amacıyla yapılacak olan görüşmelerde, insanlık onuruna yakışır ve bireye saygılı bir iletişim tarzının ve azami nezaket kurallarının gözetilmesi esastır.
7. Engelliliğin saptanmasında ve her tür araştırmada kullanılan dil, terimler ve soru türleri literatürde önerilen jargonu temel almalıdır.
8. Engelli birey ile ilgili konularda çalışacak uzmanların engelliliğe bakış açıları çeşitli engellilik türlerine ilişkin kendi kişisel inançlarının ve duygusal tepkilerinden uzak, objektif ve bilimsel standartlarda olmalıdır.
9. Görüşmelerde engelli bireyin mahremiyetine ilişkin tüm önlemler alınmalı gerek fiziksel (özel görüşme odası) gerekse yasal koşullar özenle yerine getirilmelidir. Edinilen veriler, arşivleme işleminin gizliliği dahil olmak üzere yasal veya bilimsel araştırma amaçları haricinde üçüncü kişilerle paylaşılmamalıdır.
10. Engelli bireylerin her düzeyde eğitim hakkı vardır ve engellenemez. Engelli bireylerin eğitim hakkından yararlanması indirgemeci bir yaklaşımla ders-sınav muafiyeti olarak değerlendirilmemelidir.
11. Öğrencinin muafiyet isteği dikkatlice değerlendirilmeli ve engeline uygun ders-sınav uyarlamalarının yapılması sağlanmalıdır.
12. Eğitim uyarlamaları öğrenciye yapılan bir "ayrıcalık" değildir, aksine eğitimde fırsat eşitliğidir.
13. Engelli bireylere eğitim hakkı ve yararlanma durumu konusunda bilgi verilmeli, engelli bireyin bu sürece aktif katılımı özendirilmelidir.
14. Engelli bireyler eğitim hakları konusunda bilgi sahibi olmakla ve haklarından yararlanma durumunu değerlendirmek ve izlemekle sorumludurlar.
15. Engelli bireyler herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan en yüksek standartta sağlık bakımına erişebilmelidir.
16. Sağlık profesyonelleri, engelli bireyler konusunda bilinçlendirilmeli, bu konudaki sürekli eğitim programlarına dahil edilmelidir.
17. Engelli bireylerin sağlık bakım hizmetlerinden faydalanmalarını engelleyen fiziksel ve psikososyal faktörler saptanmalı ve iyileştirilmelidir.
18. Engellilik veya engelli birey ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalarda, araştırma sonuçlarının toplumsal yararı ve engellilik konusunda farkındalık yaratma amacı ön planda tutulmalıdır.

19. Engellilik veya engelli birey ile ilgili bilimsel çalışma yapacak olan araştırmacıların engellilik ve türleri konusunda bilgi sahibi olması esastır.
20. Araştırmalarda yalnızca engellilikten kaynaklı sorunlar değil aynı zamanda engelli bireylerin toplumda etkin ve tam katılımını sağlamaya yönelik diğer konular (istihdam olanakları gibi) da ele alınmalıdır.
21. Araştırmalarda engelli bireyin değerli ve saygın biri olduğu dikkate alınmalı, engelli kişi araştırma materyali olarak değerlendirilmemelidir.
22. Araştırmacı engel türüne göre veri toplama tekniğinin değişeceğini göz önünde bulundurmalı ve araştırma amacına hizmet eden birden fazla teknikle veri toplamalıdır.
23. Araştırmalara katılan engelli birey araştırmanın amacı ve verilerin kullanımını konusunda bilgilendirilmeli ve gönüllü oluru alınmalıdır.
24. Araştırmalarda engelli bireyin engeli ve mahremiyeti konusu veri toplamada ön planda tutulmalı, ilgili veriler araştırma dışında veya üçüncü şahıslarla paylaşılmamalıdır.
25. Araştırmacı, engellilik durumlarının geçici, kalıcı, ilerleyici olabileceği konusunda bilgi sahibi olmalı, toplanan verilerin bu nedenle hızla güncelliğini kaybedeceğini planlamada dikkate almalıdır.
26. Araştırmacı, engellilik türüne bağlı olarak verilerin tüm engellilik durumlarını temsil etmeyeceğini bilmelidir. Verilerin zaman içinde hızla değişebilirliği ve genellenememesi nedeniyle araştırma raporunun yazımında bulgulara ilişkin aşırı-zorlama yorumlardan kaçınılmalıdır.
27. Engelli bireylerin ekonomik hayata katılımı yalnızca ekonomik değil, sosyalleşme, başarının hazzını yaşama ve toplumda farkındalık yaratma anlamında bir haktır.
28. Yasal ve yapısal düzenlemelerin yapılarak, bu anlamda boşlukların giderilmesi, engellilerin ekonomik istismara konu olmasını önlemek açısından önemlidir.
29. Mali desteklerle engelli bireyin daha fazla üretim sürecine dahil olmaları desteklenmelidir.
30. Medya, engelliliği bir hastalık değil, toplumsal çeşitlilik olarak görmelidir.
31. Medya, yarattığı tek tipleşmiş ve kalıp ifadelerden arınmalıdır.
32. Medya, hak temelli habercilik ile engellilik durumu yerine bireyin toplumsal katılımına ve ürettiğine odaklanmalıdır.
33. Medyanın etik ilke ve kodlarına engelli kod etiği eklenmelidir.

34. Engelli bireylerin sosyal hayata daha etkin katılabilmeleri için fiziksel yetersizliklerin yanı sıra toplumsal ön yargılar, bilinç ve bilgi eksiklikleri giderilmelidir.
35. Engelli bireyler sosyal hayatta yok sayılma, ötekileştirilme, etiketlenme gibi ayrımcı davranışlarla karşı karşıya bırakılmamalıdır.
36. Engellilik bulaşıcı değildir ve reklam aracı olarak kullanılamaz.
37. Engelli bireyler, haklarını arama konusunda bilinçlendirilmeli ve cesaretlendirilmelidir.
38. Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını sağlamada toplumun engellilikle ilgili farkındalığının artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

Tanımlar

- Dünya Sağlık Örgütü (2016). Disability and Health. Fact sheet.
<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017

Dil Kullanımı ve Etik

- Erdoğan, İ. (2011). Dilin Belirleyiciliği, Etik ve İletişim, Ankara.
- <http://dil.nedir.com/#ixzz43ExKahVT>
- <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1569.pdf>

Engelliliğin Saptanması ve Etik

- American Psychological Association. Guidelines for Assessment of and Intervention with Persons with Disabilities. <http://www.apa.org/pi/disability/resources/assessment-disabilities.aspx>

Haklardan Yararlanma ve Etik

Eğitim Hakkı ve Etik

- Ceyhan, Ayan M., Çayır, K. (2012). Ayrımcılık- Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- UNICEF (2004). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23b.html
- Engelli Hakları ile ilgili Kanunlar:
- <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engelliler-hakkinda-kanun>
- Yök Engelli Öğrenci Komisyonu :
- <http://www.yok.gov.tr/web/guest/engelli-ogrenci-komisyonu;jsessionid=D7D34F68233BEF8573CB933294DA749D>
- Özel Eğitim Hizmetleri Mevzuatı:

- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10363&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=%C3%B6zel%20e%C4%9Fitim>
- Görseller www.egitimpedia.com adresinden alınmıştır.

Sağlık Hakkı ve Etik

- Beatty PW, Hagglund KJ, Neri MT, Dhont KR, Clark MJ, Hilton SA. Access to health care services among people with chronic or disabling conditions: patterns and predictors. Arch Phys Med Rehabil 2003;84:1417–25.
- Bodur, S. ve Durduran, Y. (2009). Konya’da engelli çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanma ve beklenti durumu. Genel Tıp Dergisi, 19(4), 169-175.
- Chadd, E. H. ve Pangilinan, P. H. (2011). Disability attitudes in health care: A new scale instrument. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 90, 47-58.
- Dünya Sağlık Örgütü (2016). Disability and Health. Fact sheet. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/>
- Paris, M. J. (1993). Attitudes of medical students and healthcare professionals toward people with disabilities. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation, 74, 818-825.
- Rosenthal D. A., Chan, F. ve Livneh, H. (2006). Rehabilitation students' attitudes toward persons with disabilities in high- and low-stakes social contexts: A conjoint analysis. Disability & Rehabilitation, 30, 1517-1527.
- Tervo, R.C. ve Palmer, G. (2004). Health professional student attitudes towards people with disability. Clinical Rehabilitation, 18, 908-915.

Ekonomik Konular ve Etik

- Avrupa Komisyonu (2010). “Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Bir Avrupa İçin Yenilenmiş Bir Taahhüt”, Avrupa Parlamentosu, Konsey, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesine Yönelik Komisyon Tebliği, Brüksel.
- Handicap International (2006). “Good Practices for the Economic Inclusion of People with Disabilities in Developing Countries: Funding Mechanisms for Self-Employment”.
- International Labour Office-ILO (2003). “Statistics on the Employment Situation of People with Disabilities: A Compendium of National Methodologies”, Geneva.

- Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD (2010). "Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers", Canada.
- T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). "Engelli Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler", Ankara.
- T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). "İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi: Özet Rapor", Ankara.
- Türkiye İş Kurumu-İŞKUR. (2014). "İstatistik Bültenleri", Ankara.
- United Nations (2011). "Disability and the Millenium Development Goals: A Review of the MDG Process and Strategies for Inclusion of Disability Issues in Millenium Development Goal Efforts", New York.
- World Health Organisation ve The World Bank (2011). "World Report on Disability".

Medya ve Etik

- Hunt, P.(1991). "Discrimination: Disabled People and the Media" Contact, No:70, (45-48). Erişim:<http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/Barnes-Media.pdf> (31.01.2016).
- Yıldırım, Ş. B. (2011). Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Media Representation of Disabled People, Erişim:<http://www.disabilityplanet.co.uk/index.html> (30.01.2016).
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006) Erişim: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> (12.02.2016).

Toplumsal Yaşama Katılma ve Etik

- Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası. World Report on Disability (2011). Geneva.
- Öztürk, M. (2011) Türkiye’de Engelli Gerçeği. MÜSiAD Cep Kitapları: 30, İstanbul.
- The Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania. Application No. 47848/08.
- Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, (01.07.2005 tarihli 5378 sayılı) Resmi Gazete, 07.07.2005, Sayı: 25868.
- Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme.

- Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler (2013). Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Prof. Dr. Hatice Şahin

hatice.sahin@ege.edu.tr

Aylin Çepiş

aylin.cepis@deu.edu.tr

Gizem Yılmaz

gizemyilmaz@iyte.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Zümrüt Gedik

zumrut.gedik@gmail.com

Klinik Psk. Merve Yavuz

merve.yavuz@ieu.edu.tr

Öğr. Gör. Ezgi Oral

ezgi.oral@ieu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Serpil Kahraman

serpil.kahraman@yasar.edu.tr

Doç. Dr. Huriye Toker

huriye.toker@yasar.edu.tr

Doç. Dr. Banu Özveri Koyuncu

banuozverikoyuncu@yahoo.com

Doç. Dr. Esin Alpöz

esinalpz@yahoo.com

NOTLAR

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ENGELLİLİK VE ETİK

ISBN 978-975-441-481-3

9 789754 414813 >